

Zlyhanie Lajčáka v krajaanskej agende a koniec jedného úradu

V priebehu septembra tohto roka vyjadrilo viac ako 43 reprezentatívnych krajaanských organizácií a spolkov z celého sveta závažné výhrady voči terajšej politike podpredsedu vlády a ministra zahraničných vecí a európskych záležitostí SR Miroslava Lajčáka a jeho nominanta na poste predsedu Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí (ÚSZZ) Igora Furdíka v krajaanskej agende. Išlo o doteraz najmasívnejšie protesty slovenského zahraničia proti zástupcom vlády pre krajaanskú oblasť od vzniku ÚSZZ v roku 2006 a mnoho ľudí sa pýta, čo stojí v pozadí tejto nespokojnosti.

Vyhrotená situácia vo vzťahoch s krajanmi

M. Lajčákovi sa v poslednom čase nedarí. Skúsený diplomat si po vymenovaní do svojej terajšej funkcie v roku 2012 pribral k zahraničnej a európskej politike do svojej agendy aj oblasť ľudských práv a krajanov. Oblasť, v ktorých sa človek nezvykne prechádzať po červenom kobereci, a musí ísť, ako sa povie, medzi ľudí a často do tvrdých názorových súbojov, ktoré s diplomatickými vyjadreniami nemajú nič spoločné. Najmä v prostredí krajanov žijúcich na západ od Slovenska nestačí „vedieť plávať“, ako to svojho času tvrdila bývalá Lajčáková štátna tajomníčka Olga Algayerová (<http://algayerova.blog.sme.sk/c/291238/Slovenski-krajanovia-od-macochy.html>), ale treba krajaanskú problematiku aj odborne poznať a vedieť prijímať nepopulárne opatrenia, ak je to nevyhnutné. Zároveň, po viac ako 20 rokoch od nežnej revolúcie, nie je najšťastnejšie vybrať si za svoju predĺženú ruku v krajaanskej agende tzv. moskviča, a to ešte aj bez otvoreného výberového konania, čím M. Lajčák stratil sympatie časti krajanov hneď od začiatku.

Po masívnych protestoch verejnosti proti novej koncepcii vypracovanej M. Lajčákom v oblasti ľudských práv bola táto koncepcia na istý čas stiahnutá s tým, že sa poskytne priestor na verejnú diskusiu k nej. Protesty 43 krajaanských organizácií a spolkov voči Výročnej správe ÚSZZ 2013 už taký úspech nemali, aj keď sa M. Lajčák v tichosti snaží niektoré pochybenia uvedené vo výhradách krajanov postupne naprávať a ešte bude mať čo vysvetľovať, keďže Výbor Národnej rady Slovenskej republiky pre kultúru a médiá jednohlasne odsúhlasil vykonanie parlamentného prieskumu na ÚSZZ s cieľom prešetriť pochybenia tohto štátneho úradu počas vedenia I. Furdíka. Obe strany prípadov vyjadrenia nespokojnosti s činnosťou M. Lajčáka zo strany tých, o ktorých sa má starať, však ukázali jeho pravú tvár a skutočnosť, že sa žiaľ nedokáže dobre vyrovnávať s vecnou kritikou.

Namiesto toho, aby M. Lajčák argumentoval vecne a odpovedal na výhrady, s ktorými sa stotožnili viacerí poslanci Národnej rady Slovenskej republiky žiadajúci dokonca odvolanie terajšieho predsedu ÚSZZ I. Furdíka (<http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/297255-matovicovi-slovensky-dom-v-prahe-vraj-tunelovali/>), označil kritikov jeho ľudsko-právnej koncepcie za „bigotných a fundamentalistov“ (<http://www.lifenews.sk/content/p%C3%A1n-laj%C4%8D%C3%A1k-za%C5%BEalujte-ma-pros%C3%ADm>) a kritikov Výročnej správy ÚSZZ 2013 za „frustrovaných úradníkov a nespokojencov“ (http://mmserv2.nrsr.sk/NRSRIInternet/Vystupenie/112594/Lajcak_Miroslav.html). Takéto osobné urážky a osočovanie zo strany podpredsedu vlády a diplomata krajanov šokovali, pretože im pripomenuli metódy z čias, keď M. Lajčák študoval v Moskve, a v prevažnej miere bola takáto reakcia označená slovenským zahraničím za neakceptovateľnú (často dokonca za primitívnu).

Dôvody zlyhania

Súčasnému vyhotorenému stavu sa pritom dalo predísť, ak by M. Lajčák a terajšie vedenie ÚSZZ pristupovali k veciam citlivo a ak by dodržiavali ustanovenia platného krajaanskeho zákona, ktorý je postavený aj na princípe rovného (nie rovnakého) prístupu k jednotlivým krajaanským komunitám. Za dôvody, ktoré viedli k zlyhaniu M. Lajčáka v krajaanskej agende, možno považovať prístup jeho nominanta na čele ÚSZZ, jednostranné preferovanie v súčasnosti už čoraz bezvýznamnejšieho Svetového združenia Slovákov v zahraničí (SZSZ) a degradáciu ÚSZZ na servisné pracovisko Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (MZVaEÚ SR). Taktickou chybou bolo tiež dosadenie bývalej predsedníčky ÚSZZ Vilmy Prívarovej do vedenia ÚSZZ v akejkoľvek podobe (aktuálne riaditeľka kancelárie predsedu ÚSZZ), pretože táto osoba nebola dokonca veľmi obľúbená ani medzi krajanmi na Dolnej zemi, t.j. v oblasti, ktorú M. Lajčák v krajaanskej agende preferuje.

Prístup vedenia ÚSZZ ku krajaanským komunitám

Jedným z dôvodov, pre ktorý M. Lajčák odvolal bývalé vedenie ÚSZZ z funkcie, bola skutočnosť, že toto vedenie podľa jeho vyjadrení favorizovalo jedných krajanov pred inými. Bývalé vedenie však nikoho nefavorizovalo, ale rozdeľovalo krajanov na tých, ktorí boli poctiví a slušní a vedeli riadne vyučtovať dotácie, na ktoré sa im skladajú všetky slovenské daňové poplatníci, a na zlomok ostatných, ktorí tieto dotácie vyučtovať nemali záujem, keďže im to predsedníčka ÚSZZ v rokoch 2006-2010 tolerovala. Bývalé vedenie ÚSZZ však v tejto otázke nekonalo svojvoľne, ale s prihliadnutím na závery finančných kontrol Úradu vlády Slovenskej republiky (napr. č. 5/2011) a v duchu línie vtedajšej vlády. O tom možno M. Lajčák ani nevedel, keďže sa s bývalým vedením odmietol stretnúť (<http://www.oslovma.hu/index.php/sk/monitoring/169-monitoring3-monitoring3/764-zo-slovenskej-tlace-maj-ii-2012>).

Na druhej strane, práve u terajšieho vedenia ÚSZZ možno pozorovať favorizovanie jedných krajanov pred druhými, čomu výrazne napomáhajú aj verejné vyjadrenia I. Furdíka. Vyjadrenia typu „tak ste nemali emigrovať“ alebo „budeme sa prioritne zaoberať krajanmi na Dolnej zemi, nech si hovorí, kto chce, čo chce“ adresované krajanom v západnej Európe a v zámorí boli časovanou bombou, ktorá vybuchla práve v podobe výhrad 43 krajaanských organizácií a spolkov. Nerovnováha vo výške udelených dotácií v prospech krajanov v Srbsku sama osebe nie je negatívna, pokiaľ sa dokáže rozumne vysvetliť a nie je dlhodobá. Vyvažovanie poskytnutej podpory je však jedným z cieľov krajaanskeho zákona.

Ak má terajšie vedenie ÚSZZ záujem o favorizovanie krajanov z Dolnej zeme, potom treba zmeniť zákon, resp. prijať dva osobitné zákony, ako tomu je v niektorých balkánskych štátoch (napr. v Srbsku), kde je osobitná právna úprava krajanov v postavení národnostných menšín a osobitná právna úprava krajanov žijúcich v diaspóre bez tohto postavenia. Terajší nevyvážený prístup ÚSZZ vo vzťahu ku krajaanským komunitám veľmi výrazne napomohol protestom krajaanskeho sveta voči M. Lajčákovi a ukazuje sa byť strategickým zlyhaním jeho politiky v krajaanskej agende.

Jednostranná preferencia SZSZ pri realizácii krajaanskej politiky

Svetové združenie Slovákov v zahraničí (SZSZ) bolo v roku 2002 založené ako voľné pokračovanie Svetového kongresu Slovákov, kto-

rého bývalý generálny tajomník Dušan Tóth je v súčasnosti členom vedenia Únie Slovákov v zahraničí (<http://www.usvz.de/html/impressum.html>). Vo svojich začiatkoch možno skutočne združovalo okolo 100 krajanských organizácií a spolkov, tento údaj však už dávno neplatí, hoci si ho SZSZ uvádzalo na svojej webovej stránke ešte aj v čase prerokovania Výročnej správy ÚSZZ 2013 v slovenskom parlamente.

Predstava M. Lajčáka o upokojení situácie uzavretím obchodu so SZSZ v podobe udelenia dotácie na Slovenský dom v Prahe (http://mmserv2.nrsr.sk/NRSRInternet/Vystupenie/112589/Hrasko_Igor.html), a to aj za cenu porušenia dotačných pravidiel zo strany ÚSZZ, výmenou za servilnosť tohto občianskeho združenia voči jeho politike v krajanskej agende sa dá charakterizovať skôr ako nepoznanie krajanského sveta. Táto taktika by mala nádej na úspech možno v roku 2002, ale nie v roku 2012-2013, v čase zmenenej krajanskej mapy, čo M. Lajčák doteraz ignoroval.

Terajší predseda SZSZ je navyše kontroverznou osobou, ktorá priamo alebo nepriamo kontroluje v Českej republike takmer dve desiatky krajanských spolkov. Len z rozpočtu ÚSZZ sa mu podarilo v rokoch 2006-2010 vydolovať na všetky ním kontrolované subjekty viac ako 400 000 eur. Ak teda M. Lajčák kritizuje svojich terajších oponentov z radov krajanských organizácií a vytýka im, že poniektorí majú aj dva spolky, potom asi netuší, aké je pozadie viacerých členov vedenia SZSZ.

Pôsobenie terajšieho predsedu SZSZ ako člena Revíznjej a zmierovacej komisie SZSZ v rokoch 2002-2006 by sa dalo zjednodušene charakterizovať ako kritika vtedajšieho vedenia SZSZ a rozoštvávanie jeho jednotlivých členov, teda presne to, čo dnes M. Lajčák vytýka niektorým predstaviteľom Únie Slovákov v zahraničí (ÚSZ). Keď sa v roku 2006 stal V. Skalský predsedom SZSZ rozdielom 1 hlasu voči svojmu oponentovi, krajanský svet bol definitívne rozdelený. Ak sa M. Lajčák pozastavuje nad tým, kde sa zrazu zobralo 43 organizácií a spolkov, neuvedomuje si, že je to zásluha jeho partnera a predsedu SZSZ, ktorému sa v rokoch 2006-2010 podarilo túto niekdajšiu opozíciu v radoch SZSZ zlikvidovať spôsobom, za aký by sa nemuseli hanbiť ani komunisti v 50-tych rokoch 20. storočia.

M. Lajčák pravdepodobne až v roku 2013 v slovenskom parlamente pochopil, že jeho stratégia urobiť zo SZSZ jediného reprezentanta krajanského sveta definitívne zlyhala. Nasvedčovala tomu aj veľká nervozita pri jeho prejave v parlamente v reakcii na kritiku poslancov

a tiež úniková stratégia, ktorú zvolil jeho nominant I. Furdík, keď sa snažil poslancom vysvetliť, že krajanský svet bol vlastne rozdelený vždy (http://www.piestanskyydennik.sk/sita-detail/?tx_kiossita_pi1%5Bdetail%5D=222304), hoci dovtedy tvrdil, že toto rozdelenie spôsobilo bývalé vedenie ÚSZZ, ktoré preto muselo byť odvolané.

SZSZ je síce stále relevantným subjektom na tomto poli, ale ak sa bližšie pozrieme na jeho štruktúru, zistíme, že z približne 60 členov je veľa spolkov, ktoré nemožno považovať za komunitné organizácie, pretože ich zameranie je veľmi obmedzené (napr. folklórne súbory), resp. ide o ťažko identifikovateľné tzv. garážové spolky. Naopak, 43 krajanských organizácií, ktoré vyjadrili výhrady voči politike M. Lajčáka, sú prevažne zložené nielen z komunitných organizácií v daných krajinách, ale tiež z predstaviteľov, ktorí zastávajú významné funkcie vo svojich domovských štátoch a majú dosah na krajanov, ktorí sú zároveň aj oprávnenými voličmi v parlamentných voľbách na Slovensku. Keďže viaceré z týchto organizácií nie sú odkázané na dotácie z ÚSZZ, M. Lajčák nemá efektívny nástroj, ktorým by dosiahol, aby sa správali rovnako poslušne ako SZSZ, ktorého drvivá väčšina členov je na dotácie odkázaná.

Degradácia ÚSZZ na servisné pracovisko ministerstva

Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí (ÚSZZ) vznikol v roku 2006 ako platforma pre stabilizáciu postavenia bývalého splnomocnenca vlády SR pre zahraničných Slovákov a posunutie krajanskej agendy na vyššiu úroveň. Technicky vznikol zlúčením Domu zahraničných Slovákov a kancelárie tohto splnomocnenca, avšak od začiatku bol personálne poddimenzovaný, čo si M. Lajčák pravdepodobne neuvedomil, keď do vedenia ÚSZZ v roku 2012 dosadil prevažne starších diplomatických vyslúžilcov, ktorých schopnosť zvládať požiadavky dnešnej doby v tejto agende nie je objektívne dostatočná.

Keďže mnohé kompetencie vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí zostali v rukách jednotlivých slovenských ministerstiev, kľúčovou právomocou ÚSZZ bola od jeho vzniku koordinačná právomoc vo vzťahu k týmto ministerstvám vrátane Lajčákovho MZVaEZ SR. Bez tejto kompetencie stráca ÚSZZ svoje opodstatnenie samostatného úradu, keďže polovicu jeho zamestnancov tvoria administratívni pracovníci, ktorých má dostatok každé ministerstvo a vydávanie osvedčení do vzniku ÚSZZ vykonávalo práve MZVaEZ SR, konkrétne odbor, ktorý na tomto ministerstve stále existuje. Je skutočne nepochopiteľné, že M. Lajčák v roku 2012 odňal ÚSZZ jeho koordinačnú právomoc v krajanskej agende a presunul ju na svoje ministerstvo, pretože takýmto postupom degradoval ÚSZZ na servisné pracovisko MZVaEZ SR a zároveň predznamenal neskorší zánik tohto úradu.

Existencia samostatného úradu je pritom zo strany krajanov vnímaná veľmi citlivo, čo je pravdepodobne aj dôvodom, pre ktorý sa ÚSZZ svojmu zrušeniu bráni, hoci terajší minister vnútra SR Róbert Kaliňák už naznačil jeho osud (<http://hn.hnonline.sk/slovensko-119/kalinakovo-eso-ma-problem-585501>). Z manažérskeho pohľadu je zrušenie tohto terajšieho servisného pracoviska MZVaEZ logické, veď ak z 18 zamestnancov odrátame 8 manažérov (predseda, podpredseda a vedúci zamestnanci) a tiež servisných pracovníkov (právnici, účtovníci, sekretárky, personalisti), zostávajú 4-5ti odborní zamestnanci, ktorých možno pohodlne premiestniť v podobe oddelenia na MZVaEZ SR a Kaliňákovu ESO ušetriť státisíce eur ročne. Ak by sa tak nakoniec skutočne stalo, M. Lajčák by sa stal hrobárom krajanskej agendy, hoci pri nástupe do svojej terajšej funkcie vyhlásil, že krajanská problematika bude jedným zo 4 pilierov jeho zahraničnej politiky. Týmto krokom by nepochybne potešil Maticu slovenskú, ktorej boli kľúčové právomoci vo vzťahu ku krajanom odňaté práve vznikom ÚSZZ v roku 2006, s čím sa táto verejnoprávna inštitúcia doteraz nevie zmieriť, aj keď nie je isté, či by sa jej tieto právomoci zrušením ÚSZZ vrátili.

Milan Vetrák
Ilustrácia Zuzana Štancelová

POZN. RED.: Názory autora nemusia vždy vyjadrovať názory každého člena redakcie.